

## SOCIALISTICKÝ TYP STÁTU

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ ТИП ГОСУДАРСТВА

DER SOZIALISTISCHE STAATSTYP

EDUARD KUČERA

Obecná theorie státu a práva věnuje svou pozornost především rozpracování otázek socialistického státu a práva. Avšak i v rámci theorie socialistického státu a práva jsou některé problémy více, jiné méně rozpracovány. Mezi skoro nerozpracovanou patří problematika historického typu socialistického státu — které jsou obecné rysy a principy všech socialistických států.

Tento nedostatek souvisí především se dvěma skutečnostmi. Odhalit obecné rysy a principy socialistického státu předpokládá existenci více socialistických států a určitý stupeň jejich vývoje. Dokud existoval toliko jeden socialistický stát, bylo velmi obtížné mluvit o obecných rysech a principech. Nespornou byla jenom třídní podstata socialistického státu. Proto také na př. dosavadní učební pomůcky obecné theorie státu a práva, pokud mluví o socialistickém typu státu, zahrnují v tuto kapitolu pouze podstatu socialistického státu.<sup>1)</sup> V jiných se taková kapitola nevyskytuje.<sup>2)</sup> Druhou okolností, která jistě velmi přispěla k nerozpracování dané problematiky, je i ta skutečnost, že neexistuje obecně uznávaná definice historického typu státu a mnozí autoři si tento pojem vykládají různě.

Následující stať si proto neklade za úkol vyčerpávajícím způsobem objasnit problematiku historického typu socialistického státu. Chce být jen prvním popudem k jejímu dalšímu, hlubšímu propracování. Autor si je při tom plně vědom, že vývoj socialistických států, a zvláště vznik nových socialistických států, může přinést mnohé opravy do jeho závěrů.

<sup>1)</sup> Viz M. A. Aržanov, S. F. Kečekjan...: *Theorie státu a práva*, hlava VII, Orbis, Praha 1951, A. J. Denisov: *Teoriya gosudarstva i prava*, III, § 19, Moskva, 1948.

<sup>2)</sup> Viz *Základy theorie státu a práva*, SPN Praha 1954.



1. Dříve než přejdeme k rozboru socialistického typu státu, bude zapotřebí si objasnit pojem historického typu státu. Upozornili jsme již na to, že v této otázce není jednotného názoru.

Nejnovější sovětská učební pomůcka theorie státu a práva definuje pojem historického typu státu tak, že „pojem historického typu státu shrnuje státy se stejnou třídní podstatou, to je všechny státy existující v mezích téže společensko-ekonomické formace“.<sup>3)</sup>

Tato definice je charakteristická dvěma rysy. Předně omezuje pojem historického typu státu na třídní podstatu státu. Za druhé mluví o tom, že jde o státy existující v mezích téže společensko-ekonomické formace.

Omezují-li autoři pojem historického typu státu toliko na třídní podstatu státu, t. j. že pojem historického typu státu se rovná třídní podstatě státu, jde do určité míry o zavádění nového pojmu, jenž se kryje s pojmem jiným a tím je jeho účelnost více méně problematická. Máme za to, že pojem historického typu státu je daleko širší, že zahrnuje i vše ostatní, co je obecné pro všechny státy stejné třídní podstaty a v čem se právě tyto státy společně odlišují od států jiné třídní podstaty.

Formulace, že jde o státy „existující v mezích téže společensko-ekonomické formace“, je podle našeho názoru nepřesná a tím i mylná. To nám ukazuje sám případ socialistického státu. „Mezi kapitalistickou a komunistickou společností leží období revoluční přeměny jedné společnosti v druhou (podtrženo E. K.). Tomu odpovídá také politické období přechodu, v němž stát nemůže být ničím jiným než revoluční diktaturou proletariátu.“<sup>4)</sup> Komunistická společnost, její nižší fáze — socialismus — nenastupuje ihned po kapitalismu, nýbrž mezi kapitalismem a socialismem existuje období revolučního přerodu, období výstavby socialismu. Nejmnějším nástrojem k realizaci tohoto úkolu je stát dělnické třídy — socialistický stát. Není však socialistickým státem proto, že existuje „v mezích téže společensko-ekonomické formace“, neboť socialistická společnost, t. j. nižší fáze komunismu, se teprve rodí, ještě neexistuje. Je socialistickým státem svou třídní podstatou a podle svých úkolů, jež ře-

<sup>3)</sup> M. P. Kareva, S. F. Kečekjan...: *Teorijsk gosudarstva i prava*, Moskva 1956, str. 55.

<sup>4)</sup> K. Marx-B. Engels: *Kritiky programů*, Svoboda, Praha 1950, str. 53.



ší.<sup>5)</sup> Pripustit správnost druhé věty definice znamená vyřadit socialistický stát v první fázi vývoje z historického typu socialistického státu.

Mnohem výstižnější se nám zdá definice historického typu státu, jak ji podávají autoři učebnice „Theorie státu a práva“ z r. 1949. Říkají: „Typem státu rozumíme souhrn charakteristických zvláštností státu, které vyjadřují jeho třídní podstatu a jsou vlastní všem státům, které vznikly na základě výrobních poměrů jednoho a téhož typu.“<sup>6)</sup> V této definici autoři navazují a rozvíjejí pozoruhodnou Marxovu myšlenku (ačkoli se opírají v textu o úplně jinou, daleko méně vhodnou) z kritiky Gotthajského programu: „Přes pestrou mnohotvárnost svých forem mají však různé státy rozličných kulturních zemí to společné, že spočívají na půdě novodobé buržoasní společnosti, více méně kapitalisticky vyvinuté. Proto také mají jisté společné základní rysy. V tom smyslu je možno mluvit o „dnešním státu“ na rozdíl od budoucnosti...“<sup>7)</sup> (podtrženo E. K.). K. Marx mluví o „dnešním státu“ a míní tím to, co my dnes nazýváme buržoasním typem státu, t. j. souhrn obecných rysů a principů vlastních všem státům, jejichž podstatou je diktatura buržoasie, konec konců podmíněná kapitalistickou ekonomickou základnou (na které spočívá).

Menším nedostatkem této definice je, že její formulace přesně nevjadřuje, zda do souhrnu charakteristických zvláštností státu patří i třídní podstata státu. Naopak formulace „které vyjadřují jeho třídní podstatu“ jako by naznačovala její vyloučení. Další výklad a i ostatní kapitoly učebnice ukazují, že autoři pokládají podstatu státu za znak historického typu státu.

Pokud jde o „charakteristické zvláštnosti“, jsou to zvláštnosti ve vztahu ke státům jiné třídní podstaty, ale obecné rysy států jedné a stejné třídní podstaty.

Proto máme za to, že je vhodnější definovat historický typ státu jako souhrn obecných rysů a principů vlastních všem státům, ve kterých realisuje určitá třída své politické panství, podmíněné konec konců ekonomickou základnou, a jež vystupují jako charakteristické zvláštnosti.

<sup>5)</sup> V. I. Lenin: *Vybrané spisy* II, str. 723 a j.

<sup>6)</sup> Viz M. A. Aržanov...: *Theorie státu a práva*, Orbis, Praha, 1951, str. 157.

<sup>7)</sup> K. Marx-B. Engels: *Kritiky programů*, str. 53.



2. Hlavním nedostatkem v rozpracování pojmu historického typu státu i u autorů učebnice z r. 1949 je, že neosvětlují, co rozumí pod pojmem „charakteristické zvláštnosti státu“. Další výklad mluví totiž jen o třídní podstatě státu a částečně se dotýká forem potlačování. A právě rozpracování této otázky je nejdůležitější pro osvětlení určitého historického typu státu.

Po prvé se pokusil konkretisovat tuto otázku J. Boguszak ve své studii *Stát, právo a právní instituce v soustavě nadstavby*.<sup>8)</sup> Na str. 38 říká: „Tak na př. všechny státy téhož typu mají společnou třídní podstatu, společný základní úkol i hlavní funkce, společné charakteristické rysy státního mechanismu.“ Na str. 41 přiřazuje k vypočteným již znakům ještě charakteristické znaky forem státu a politických režimů.

Máme za to, že takovéto vymezení pojmu „charakteristické zvláštnosti státu“ je v podstatě správné.<sup>9)</sup> Vzhledem k vlatnímu zaměření studie si však J. Boguszak (pochopitelně) nekladl úkol podrobně se otázkou zabývat a svůj názor toliko demonstroval. Podívejme se proto na tuto otázku blíže.

Jak jsme si ukázali, je mezi pracovníky obecné theorie státu a práva nesporné, že třídní podstatu státu nutno nezbytně zahrnout do pojmu historického typu státu. Tato skutečnost si však vynucuje i další závěr. Projevem třídní podstaty jsou hlavní funkce státu, neboť směřují k realizaci základních úkolů státu, které jsou konkretisací třídní podstaty státu a ekonomických potřeb vládnoucí třídy. Základní úkoly státu a jeho hlavní funkce nelze odtrhnout od třídní podstaty státu, tvoří s ní jednotu. Protože základní úkoly jsou konkretisací třídní podstaty státu a ekonomických potřeb vládnoucí třídy, jsou svým obsahem společné všem státům stejné třídní podstaty. Jejich splnění si vynucuje i společné hlavní funkce. V obou případech jde o obecné rysy států stejné třídní podstaty. Proto pokládáme za nutné zahrnout je do pojmu historického typu státu.

<sup>8)</sup> *Acta Universitatis Carolinae* 10, Iuridica, Praha, 1954.

<sup>9)</sup> Nesouhlasíme však se samostatným postavením politického režimu (s jeho vyloučením z pojmu formy státu). Podle našeho názoru je politický režim nezbytnou součástí formy státu. Obdobný názor přijímá již nyní většina pracovníků obecné theorie státu a práva. Bližší osvětlení podal E. Kučera ve své studii *O pojmu formy státního zřízení*, Stát a právo I, ČSAV, 1956. Vlastní definice historického typu státu má také ten nedostatek, že se do ní nemůže zahrnout socialistický stát v první vývojové fázi (viz J. Boguszak, cit. stud., str. 38).



Prostřednictvím hlavních funkcí působí stát na ekonomickou základnu (ochraňuje, udržuje, případně rozvíjí daný výrobní způsob nebo dokonce organizuje budování nové ekonomické základny) a zajišťuje moc vládnoucí třídy. Hlavní funkce státu jsou uskutečňovány mechanismem státu. Státní mechanismus jednotlivých států je však uskutečňuje v různých podmínkách třídního boje, za různého poměru třídních sil v zemi a j. Tato skutečnost si vynucuje, že se mechanismus jednotlivých států vyznačuje různými formami. Avšak činnost mechanismu všech států stejné třídní podstaty je svým obsahem stejná (různá je jen svými formami). Proto je státní mechanismus charakterisován i určitými společnými rysy a je budován na určitých společných principech, které jsou určeny stejnou třídní podstatou a podmíněny stejnou ekonomickou základnou. Ty rysy a principy budování mechanismu státu, jež jsou společné všem státům stejné třídní podstaty, nutno zahrnout do pojmu historického typu státu.

Každý historický typ státu se vyznačuje velkou různorodostí forem státu. Tato různorodost je zákonitá, neboť vyplývá z rozmanitosti podmínek realizace diktatury třídy. Různý poměr třídních sil v zemi, různá ostrost a různé formy třídního boje, mezinárodní situace a konečně různé tradice a zvyklosti vnášejí svérázné prvky do formy konkrétního státu. Přesto v každé formě státu, v rámci určitého historického typu státu, jde o realizaci stejné třídní podstaty. Ať jde o jakoukoli formu konkrétního státu, je jeho základní úkol vždy stejný — co nejdokonalejší ochrana ekonomických a politických zájmů vládnoucí třídy. Třídní podstata státu podmiňuje každou formu státu. Tato skutečnost vede k tomu, že vedle rysů, jimiž se jednotlivé formy státu od sebe odlišují (v rámci jednoho historického typu státu), vyznačují se zároveň i společnými rysy a principy, které jsou jim všem společné. Když však mluvíme o formě státu, máme především na mysli ne to, co je všem formám státu určitého typu společné, nýbrž především a hlavně to, čím se od sebe liší. Obecné rysy forem státu jsou tak do určité míry opomíjeny, přestože mají svůj obrovský význam. Tato skutečnost si sama vynucuje závěr, že obecné rysy a principy vlastní všem formám státu je zapotřebí zahrnout pod pojem historického typu státu.

Podaný krátký výklad nám umožní učinit závěr, jímž vymezíme obsah „souhrnu obecných rysů a principů vlastních všem státům... jež vystupují jako charakteristické zvláštnosti“, což nám umožní upřesnit rozsah



pojmu historického typu státu. Souhrnem obecných rysů a principů rozumíme třídní podstatu státu, jeho základní úkoly a hlavní funkce, obecné rysy a principy státního mechanismu a forem státu.

3. Význam jednotlivých znaků charakterisujících historický typ státu není stejný. Rozhodující postavení (jak vyplývá i z dosud podaného výkladu) zaujímá třídní podstata státu. Základní význam třídní podstaty je dán tím, že ostatní znaky historického typu státu jsou jejím projevem a realizací, že třídní podstata určuje jejich charakter a obsah. Rozhodující otázkou pro určení historického typu státu je okolost, která třída má v rukou politickou moc, která třída uskutečňuje diktaturu. Ostatní znaky historického typu státu jsou odvozeny z třídní podstaty státu.

Třídní podstata státu je však sama podmíněna ekonomickou základnou. Nebylo by tedy správné mluvit o historickém typu státu jako přímo určeném ekonomickou základnou? Tak na příklad vykládají vztah mezi typem státu a typem výrobních vztahů autoři citované učebnice theorie státu a práva, když říkají: „Podle střídání způsobů výroby nastává v dějinách střídání typů státu... společensko-ekonomický základ státu určuje zároveň jeho typ. Rozhodující proto, zda stát patří k tomu či onomu typu, je odpověď na otázku, jaký typ výrobních vztahů a tedy jaká společenská třída vládne pomocí daného státu.“<sup>10)</sup> (Podtrženo E. K.)

Máme za to, že takovýto výklad neodráží správně zákonitosti vývoje ekonomické základny a nadstavby a jejich vzájemných vztahů. Jevy nadstavbové, a tím i stát, mohou ve svém vývoji (do jisté míry) buď předcházet nebo zaostávat za vývojem ekonomické základny. Tak na příklad socialistický typ státu vzniká již nástolením diktatury proletariátu, kdy ještě není vybudována socialistická ekonomická základna, kdy se socialistické vztahy teprve rodí. Socialistický stát je hlavním nástrojem v rukou dělnické třídy pro vybudování socialismu. Nebo naopak. V období absolutní monarchie existuje nadále feudální typ státu, ačkoli rozhodující silou v ekonomické oblasti je třída buržoasní. Jestliže bychom tedy posuzovali typ státu výlučně podle toho, které výrobní vztahy převládají v určitém období ve společnosti, a nikoli podle toho, v rukou které třídy je politická moc, mohli bychom dojít k nesprávným závěrům. Proto his-

<sup>10)</sup> M. A. Aržanov ...: *Theorie státu a práva*, str. 157.



torické typy státu je třeba rozlišovat především podle třídní podstaty.

Rozpor mezi třídní podstatou a ekonomickou základnou nemůže být trvalého charakteru. Může se vyskytovat jen dočasně. Ekonomické změny si dříve nebo později vynutí i změny v nadstavbě a především v třídní podstatě státu. Ekonomická základna nám tedy konec konců podmiňuje historický typ státu jako ekonomická nutnost.

Vztah mezi státem a ekonomickou základnou nám tedy jen potvrzuje význam třídní podstaty jako rozhodujícího znaku historického typu státu.

Provedené vymezení rozsahu pojmu historického typu státu a určení významu jeho jednotlivých znaků nám umožňuje, abychom přešli k vymezení obecných rysů a principů vlastních všem socialistickým státům. Zároveň je nám dáno i rozvržení našeho dalšího výkladu.

## § 2. TŘÍDNÍ PODSTATA SOCIALISTICKÉHO STÁTU

1. Socialistický stát vzniká jako důsledek vítězné socialistické revoluce.

Základní otázkou socialistické revoluce je diktatura proletariátu — státní vedení společnosti dělnickou třídou. Svržení moci buržoasie a nastolení vlastního panství není pro proletariát samoúčelem. Socialistická revoluce (jako revoluce sociální) nekončí svržením moci buržoasie, naopak jím teprve počíná. Před vítězným proletariátem stojí takové úkoly, jako je vyvlastnění kapitalistů a statkářů, zlomení jejich odporu, převedení malovýrobců na socialistickou velkovýrobu, dohnat a předejít nejvyspělejší kapitalistické země ve výrobě na jednoho obyvatele, zkrátka vybudování socialismu a komunismu. A těmto úkolům by nemohla dělnická třída dostát, aniž by převzala do svých rukou politické řízení společnosti.

Ovšem nestačí toliko převzít do vlastních rukou politické řízení státu. Má-li dělnická třída dovést socialistickou revoluci do konce — vybudovat socialismus — musí diktaturu proletariátu neustále upevňovat a učinit ji nepřemožitelnou. Proto ihned od nastolení diktatury proletariátu musí dělnická třída řešit tyto hlavní tři úkoly:

a) zlomit odpor svržených vykořisťovatelských tříd a potlačit jejich snahu o obnovení kapitalismu;

b) organisovat výstavbu socialismu a semknout všechn pracující lid pod vedením dělnické třídy;

c) ozbrojit revoluci, organisovat armádu revoluce k boji s vnějším a vnitřním nepřítelem, k obraně země proti napadení zvenčí.<sup>11)</sup>

<sup>11)</sup> Srv. V. I. Lenin: *Spisy* 25, str. 376 (rusky).



Úkoly diktatury proletariátu ukazují na její dva různé rysy.

Předně na rys potlačovatelský, t. j. že je diktaturou proti třídním nepřátelům — vykořisťovatelům, že je nástrojem vedení třídního boje.

Za druhé na rys budovatelský a tvůrčí, t. j. že diktatura proletariátu je organisátorem a nástrojem výstavby socialismu, do které, pod vedením dělnické třídy, zapojuje všecken pracující lid.

Oba rysy však nelze chápat izolovaně, nýbrž ve vzájemné dialektické jednotě. Neboť nelze vybudovat socialismus bez potlačení třídních nepřátel a naopak nelze zajistit potlačení třídních nepřátel, aniž by se organisovala výstavba socialismu.

2. Diktatura proletariátu je politickým pojmem. Vyjadřuje třídní podstatu nového typu státu vytvořeného socialistickou revolucí — socialistického typu státu. Vyjadřuje to, že státní vedení společnosti je uskutečňováno dělnickou třídou, že dělnická třída se z třídy potlačované stala třídou vládnoucí.

Dělnická třída se na moci ve státě nepodílí se žádnou jinou třídou a ani se podílet nemůže. Dělnická třída, „která uchopila do svých rukou politickou moc, uchopila ji s vědomím, že se jí chápe sama. To je obsaženo v pojmu diktatury proletariátu. Tento pojem má smysl jedině tehdy, když si je jedna třída vědoma, že se sama chápe politické moci...<sup>12)</sup>

To zároveň znamená, že moc dělnické třídy není omezena žádnou jinou mocí, není vázána žádnými zákony, ať pocházejí od kohokoli, kromě od ní samé. Naopak násilím potlačuje moc buržoasie a statkářů, ruší jejich zákony, láme jejich odpor proti nové moci. Ukazuje se nám, že v pojmu diktatury proletariátu je zahrnut prvek násilí, tak jako v každé jiné diktatuře. Neboť „vědecký pojem diktatura neznámá nic jiného než ničím neomezenou moc, neohraňovanou žádnými zákony a naprosto žádnými předpisy, nýbrž opřenou přímo o násilí“.<sup>13)</sup>

<sup>12)</sup> V. I. Lenin: *Spisy* 32, str. 281.

<sup>13)</sup> V. I. Lenin: *Spisy* 31, str. 351.

Skutečnost, že dělnická třída není vázána žádnými zákony, však nevylučuje socialistickou zákonnost. Naopak ji podmiňuje. Ukazuje, že dělnická třída musí zrušit staré buržoasní zákony namířené proti zájmům pracujícího lidu, k jeho potlačování a vykořisťování, t. j. k ochraně pořádků vhodných a výhodných pro kapitalisty. Dělnická třída je povinna měnit i vlastní zákony, odporují-li po určité době potřebám výstavby socialismu a tím i jejím zájmům. Pokud jsou však zákony vydané mocí dělnické třídy nebo jí potvrzené platné a účinné, musí být v čin.



Čím se však liší diktatura proletariátu od diktatur ostatních vládnoucích tříd?

Liší se především v tom, že jde o diktaturu většiny, diktaturu opírající se o podporu lidových mas, v jejichž zájmu je uskutečňována, proti drtivé menšině bývalých vykořisťovatelů. Liší se tedy tím, že všechny předcházející diktatury vykořisťovatelských tříd byly „diktaturou nad lidem“, kdežto diktatura proletariátu je „diktaturou revolučního lidu“.

Diktatura proletariátu (socialistický stát) se však nevyčerpává násilím, i když násilí je v ní nutně zahrnuto. Diktatura proletariátu je i organisování pracujících mas, jejich výchova, jejich zapojování do výstavby socialismu, organisování výstavby socialismu. „Diktatura proletariátu ... není jen násilí nad vykořisťovateli, ba není ani hlavně násilí. Hospodářským základem tohoto revolučního násilí, zárukou jeho životaschopnosti a zdatu je, že proletariát reprezentuje a uskutečňuje vyšší typ společenské organizace práce než kapitalismus. V tom je jádro věci. V tom je zdroj síly a záruka neodvratného úplného vítězství komunismu.“<sup>14)</sup>

Hlavní náplní diktatury proletariátu (socialistického státu) je tedy výstavba komunismu — beztřídní společnosti s vyšší produktivitou práce než v nejvyspělejších kapitalistických zemích. Násilí má v ní potud a jen potud místo, pokud je nutné potlačení snah bývalých vykořisťovatelských tříd zamezit nebo brzdit splnění tohoto úkolu. Síla, rozsah i formy realizace násilí závisí právě na síle a rozsahu odporu svržené buržoasie a statkářů. Násilí není pro socialistický stát samoúčelem, nýbrž toliko prostředkem zajištění bezpečnosti výstavby komunismu před útoky nepřátelských, dosud nezlikvidovaných tříd. Násilný rys diktatury proletariátu během výstavby socialismu postupně slábne tak, že v druhé fázi vývoje socialistického státu mizí, jelikož ve společnosti pracujícího lidu, ve které již neexistují vykořisťovatelské třídy, není koho potlačovat.

I když diktatura proletariátu je bez násilí nemožná, není násilí její hlavní a trvalou náplní. Tou je a může být jen tvůrčí organisování a budování komunismu, kterému je násilný rys podřízen a vystupuje podřízeností státních orgánů, úředních osob, společenských organizací a občanů přísně a přesně zachovávány. Neboť jen tímto způsobem lze zajistit postupnou likvidaci vykořisťovatelských tříd bez porušení svazku dělnické třídy s ostatními vrstvami pracujícího lidu a jejich zapojení do budování socialismu.

<sup>14)</sup> V. I. Lenin: *Spisy* 26, str. 107, rusky.



je pouze dočasně (do odpadnutí podmínek, jež si potlačování vynucuje).

3. Dělnická třída nemůže splnit svůj historický úkol osamocena. Nemůže osamocena trvale uskutečňovat diktaturu proletariátu. Nemůže samojediná dovést proletářskou revoluci do konce, vybudovat socialismus. Dělnická třída je schopna dostát svým historickým úkolům jediné ve svazku s ostatními neproletářskými vrstvami pracujících, především s rolnictvem.

Třídní svazek dělnické třídy a ostatního pracujícího lidu je nutný k potlačení odporu třídních nepřátel. Využívatelé jsou ještě po nastolení moci proletariátu v mnohých směrech silnější než proletariát. Jejich síla tkví nejen ve spojení s mezinárodní buržoasií a její síle, v jejich bohatství, zručnosti a zkušenostech spravovat hospodářství a stát, nýbrž, a to především, v jejich spojení se středními vrstvami, zejména s rolnictvem. Toto spojení činí sílu využívatelských tříd masovou, schopnou reálného a otevřeného odporu proti vítěznému proletariátu. Proto bez podpory pracujících mas (především rolnictva), „bez svazku s nimi není politická moc proletariátu možná, zachovat ji je nemyslitelné“.<sup>15)</sup>

Vytvoření a upevňování svazku dělníků a rolníků vede k izolaci buržoasie a tím i k jejímu podstatnému oslabení. Vytvořit a upevnit třídní svazek dělníků s ostatními neproletářskými vrstvami pracujících znamená upevňovat a posilovat socialistický stát, upevňovat moc dělnické třídy, činit ji nepřemožitelnou. Posilování třídního svazku dělníků s neproletářskými vrstvami pracujících je nezbytnou podmínkou pro prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie.

Třídní svazek dělnické třídy s ostatními vrstvami pracujícího lidu je bezpodmínečně nutný k provedení likvidace antagonistických tříd a k vybudování socialismu v zemi. Socialismus nelze budovat jen v průmyslové velkovýrobě. Nutno jej vybudovat v celém národním hospodářství, tedy i v oblastech typické malovýroby, jako je tomu na př. v zemědělství. Je nutné, aby dělnická třída získala rolnictvo k budování socialismu, aby je převedla od soukromé malovýroby k socialistické velkovýrobě, která jediné je schopna zajistit plný rozvoj zemědělství a blahobytu rolnictva. Proto může dělnická třída, v zájmu upevnění třídního svazku a tím i vlastní moci, přistoupit i na přechodná opatření, navrhovaná drobnými pracujícími a využívanými rolníky, jestliže tato opatření nepoškozuji věc

<sup>15)</sup> V. I. Lenin: *Spisy* 32, str. 510.



socialismu a naopak vedou k upevňování důvěry pracujících ve stát dělnické třídy a socialistický řád, k jejich postupnému zapojování do výstavby socialismu. Třídní svazek dělníků a rolníků je právě nástrojem „k přetvoření, k převýchově rolnictva ve směru odpovídajícím zájmům vítězství socialistické výstavby“ a má za úkol nikoli „upevnit, nýbrž úplně odstranit třídy, zrychlit tempo úplného odstranění tříd“. <sup>16)</sup>

Převedením rolnictva na socialistickou velkovýrobu je dosaženo, že je zlikvidována malovýroba, která plodí kapitalismus a buržoasii ustavičně a denně. Tím je buržoasie (její poslední část — kulactvo) zbavena ekonomické opory. Převedení rolnictva na socialistickou velkovýrobu znamená současně jeho definitivní odtržení od buržoasie a její naprostou izolaci. Tím jsou vytvořeny předpoklady k likvidaci buržoasie jako třídy, k přechodu do společnosti, kterou tvoří třídy spřátelené — dělnická třída a družstevní rolnictvo — do nižší fáze komunismu.

Z uvedeného výkladu vyplývá, že upevňování a posilování třídního svazku s ostatními neproletářskými vrstvami pracujících je jednou z hlavních forem třídního boje za diktatury proletariátu. Vedoucí úlohu v třídním svazku zaujímá dělnická třída jako třída vládnoucí. Svou vedoucí úlohu ve svazku uskutečňuje právě prostřednictvím socialistického státu, jeho orgánů a organisací. Proto V. I. Lenin často charakterisoval diktaturu proletariátu jako zvláštní formu třídního svazku dělnické třídy s neproletářskými vrstvami pracujícího lidu.

Diktaturu proletariátu, t. j. podstatu socialistického státu, však nelze ztotožňovat s třídním svazkem dělnické třídy a ostatních vrstev pracujícího lidu. Třídní svazek není totožný s diktaturou proletariátu, nýbrž je jejím nejvyšším principem. Jeho uchování a posilování zajišťuje, aby si proletariát mohl udržet vedoucí úlohu a státní moc.

4. Socialistický stát je státem o nejširší sociální základně. Všechny předcházející vykořisťovatelské typy státu představovaly nadvládu nepatrné menšiny vykořisťovatelů nad drtivou většinou vykořisťovaných. Vyjadřovaly a ochraňovaly úzce egoistické zájmy vládnoucí skupiny.

Naproti tomu socialistický stát je nástrojem v rukou dělnické třídy — první vládnoucí třídy, která dříve byla vykořisťována a jejímž cílem je odstranění vykořisťování člověka člověkem a tím jakéhokoli sociálního útisku. V tomto základním požadavku se ztotožňuje zájem dělnické tří-

<sup>16)</sup> J. V. Stalin: *Spisy* 9, str. 181—2.



dy se zájmy ostatních vrstev pracujícího lidu. Proto v nich nachází dělnická třída přirozeného spojence.

Sociální základna socialistického státu není tvořena pouze dělnickou třídou. Socialistický stát se opírá a do činnosti svých orgánů zapojuje i ostatní pracující lid. Socialistický stát je státem všeho pracujícího lidu, neboť vyjadřuje jeho vůli a chrání jeho zájmy.

Ve druhé fázi vývoje socialistického státu, po likvidaci vykořisťovatelských tříd a vytvoření společnosti s třídami spřátelenými — dělnickou třídou a rolnictvem — se stává socialistický stát představitelem celé společnosti.

Jednotlivé vrstvy pracujícího lidu mají však i vlastní, specifické zájmy. Jejich názory na jednotlivé jevy se různí. Různí se i názory na způsoby a formy ochrany nejen specifických zájmů, nýbrž i zájmů společných všemu pracujícímu lidu. To je přirozené, neboť jde o původně hospodářsky, politicky, sociálně a ideově nestejnorodé vrstvy. Proto je nutné v hlavních rysech sjednotit vůli všeho pracujícího lidu, dát jeho činnosti jednotnou náplň a jednotný směr. Toho je schopna jediné nejrevolučnější třída společnosti, třída ovládající vědecký socialismus, dělnická třída v čele se svým předvojem — komunistickou stranou. Svým charakterem je tedy socialistický stát státem pracujícího lidu vedeného dělnickou třídou v čele s komunistickou stranou.

Diktatura proletariátu vůči pracujícím neznamena násilí, nýbrž jejich vedení dělnickou třídou a zapojování do výstavby socialismu a komunismu. Tuto svou stránku, vedení pracujícího lidu dělnickou třídou, si ponechává socialistický stát i tehdy, když potlačovatelská, násilná stránka potřebná k třídnímu boji proti buržoasii a statkářům ve směru dovnitř odumřela.

Závěrem lze shrnout:

- A. Socialistický stát je státem diktatury proletariátu, ve kterém
  - „a) buržoasie je svržena,
  - b) u moci je proletariát,
  - c) proletariát se nepodílí na této moci s jinými třídami,
  - d) proletariát buduje socialismus a vede za sebou základní masy rolnictva.“<sup>17)</sup>

<sup>17)</sup> J. V. Stalin: *Spisy* 9, str. 184.



B. Socialistický stát je charakterisován těmito třemi hlavními stránkami:

„1. Využívání moci proletariátu k potlačení vykořisťovatelů, k obraně země, k upevňování styků s proletáři jiných zemí, k rozpoutání a vítězství revoluce ve všech zemích.

2. Využívání moci proletariátu k definitivnímu odtržení pracujících a vykořisťovaných mas od buržoasie, k upevňování svazku proletariátu s těmito masami, k začlenění těchto mas do budování socialismu, k vedení těchto mas proletariátem prostřednictvím státu.

3. Využívání moci proletariátu k organisování socialismu, k zničení tříd, k přechodu do beztrždní společnosti, do společnosti socialistické.“<sup>18)</sup>

### § 3. ZÁKLADNÍ ÚKOLY A HLAVNÍ FUNKCE SOCIALISTICKÉHO STÁTU

1. Historická úloha diktatury proletariátu se konkretisuje v základních úkolech socialistického státu. V jejich řešení se projevuje nová, tvůrčí úloha socialistického státu.

Základní úkoly socialistického státu vyplývají z objektivních zákonitostí vývoje společnosti na přechodu od kapitalismu ke komunismu, zvláště ze zákonitostí vývoje socialistického státu. Jsou odrazem potřeb působení především zákonů ekonomických, zákonů třídního boje tříd antagonistických a spolupráce tříd spřátelených. Základní úkoly socialistického státu jsou určeny stavem ekonomiky ve společnosti a třídní strukturou společnosti. Pokud existuje jen jeden nebo několik socialistických států, ovlivňuje jejich základní úkoly i mezinárodní situace.

a) Po vítězném nastolení moci dělnické třídy neexistují socialistické výrobní vztahy — socialistická ekonomická základna. Kapitalistická společnost vytvořila jen materiální a ideologické podmínky jejího vzniku. Socialistické výrobní vztahy však nemohly pro svůj protikladný charakter vzniknout již v lůně kapitalismu. Proto nejdůležitějším úkolem nové moci je zničit starou ekonomickou základnu a ji ochraňující vykořisťovatelské třídy a vybudovat novou ekonomickou základnu — socialistickou základnu. Pro socialistický stát a jeho vedoucí sílu, dělnickou třídu, je takové opatření životní nutností, neboť není trvale možná politická moc, která by byla v rozporu s ekonomickou skutečností. Upevnění a stabilisování moci dělnické třídy si vyžaduje splnění tohoto úkolu, který je předpokladem pro další budování komunismu.

<sup>18)</sup> J. V. Stalin: *Spisy* 8, str. 40—41.



Socialistický stát může uskutečnit tento úkol jedině tehdy, vyřeší-li dva vzájemně se podmiňující rozpory. Jde především o rozpor mezi vznikajícím a rozvíjejícím se socialismem a odumírajícím kapitalismem, který se v oblasti třídní společnosti projevuje jako třídní boj mezi dělnickou třídou (nyní třídou vládnoucí) a buržoasií (nyní třídou potlačovanou). Tento rozpor je rozporem antagonistickým, a proto si vynucuje různé ostré formy násilného řešení.

Konečný úspěch řešení rozporu mezi socialismem a kapitalismem souvisí s řešením rozporů mezi socialistickou průmyslovou velkovýrobou a zemědělskou soukromou malovýrobou. Jde o rozpor neantagonistický, a proto formou jeho řešení je neustálé upevňování svazku dělníků a rolníků. Trvalého upevnění svazku se dosahuje postupným převáděním rolnické malovýroby na socialistickou velkovýrobu cestou združstevňování na základě dobrovolnosti, pod vedením a za organizační a hmotné pomoci socialistického státu. Vítězství myšlenky socialistické velkovýroby v zemědělství spoutává navždy dělnickou třídu s rolnictvem, izoluje buržoasii (její poslední část — kulactvo) a vytváří podmínky k dovršení procesu její likvidace jako třídy. Převedením rolnictva na družstevní socialistickou velkovýrobu a likvidací buržoasie jako třídy byla vytvořena nová, socialistická struktura společnosti. Socialistické výrobní vztahy se staly jedinou soustavou výrobních vztahů ve státě.

Současně s ekonomickým procesem procházejí i změny v třídní struktuře společnosti. Antagonistické třídy jsou likvidovány. Nová společnost se skládá z nových tříd — dělnické třídy a družstevního rolnictva — které spolu žijí v přátelství a spolupráci, majíce v podstatě stejné zájmy a stejné cíle. Výrazem přátelství a spolupráce mezi třídami socialistické společnosti je upevňující se morálně politická jednota.

Socialistický stát, který při svém zrodu vyjadřoval diktaturu většiny nad menšinou, se v důsledku ekonomických a třídních změn stal představitelem celé společnosti. V jeho vývoji bylo zakončeno období (vnitřně sourodé) nazývané první hlavní fází vývoje socialistického státu.

Z uvedeného výkladu můžeme učinit závěr, že základním úkolem socialistického státu v první hlavní fázi vývoje (t. j. od nastolení diktatury proletariátu do likvidace vykořisťovatelských tříd) je vybudování socialismu v základech, což znamená

1. v oblasti ekonomické: zorganizovat likvidaci staré ekonomické základny a vybudovat novou strukturu společnosti jako ekonomickou



podmínku pro plné, rozvinuté působení ekonomických zákonů socialismu,

2. v oblasti třídní: zabezpečit podmínky pro likvidaci antagonistických tříd a pro vytvoření nové společnosti — společnosti dělníků, rolníků a pracující inteligence,

3. v oblasti státu: rozšíření sociální základny socialistického státu na celou společnost a upevnění vedoucího postavení dělnické třídy.

b) Splněním základního úkolu — vybudováním socialismu v základech — přechází socialistický stát z první do druhé fáze vývoje. Před socialistickým státem vyvstává nový základní úkol — dovršit výstavbu socialismu a zabezpečit postupný přechod ke komunismu. Vybudování socialismu v základech je jen dílčím úkolem s hlediska historického úkolu diktatury proletariátu — vybudování beztřídní společnosti — komunismu. Přesto však jde o úkol velmi důležitý (základní), neboť vytváří nezbytné předpoklady dalšího vývoje společnosti.

Co předpokládá dovršení výstavby socialismu a zabezpečení postupného přechodu ke komunismu? Předpokládá to především řešení rozporu mezi zaostáváním růstu výroby za růstem společenské potřeby. Komunismus znamená tak vysokou produktivitu práce, která zajistí společnosti reálnou možnost rozdělovat předměty spotřeby podle potřeby. Proto jednou z podstatných podmínek řešení tohoto rozporu je splnění základního ekonomického úkolu — dohnat a předejhnat nejvyspělejší kapitalistické země ve výrobě na jednoho obyvatele.

Dosáhnout tak vysoké produktivity práce však předpokládá řešení i druhého důležitého rozporu, rozporu mezi pokrokovým charakterem výroby a zaostáváním vědomí člověka — t. j. překonat buržoasní, maloburžoasní atd. přežitky ve vědomí lidí. Způsobem řešení může být jen grandiosní kulturní revoluce, jejímž cílem je komunistický člověk.

Vyřešením těchto dvou rozporů druhé fáze vývoje socialistického státu jsou dány podmínky i k odstranění podstatných rozdílů mezi městem a venkovem (průmyslovou a zemědělskou výrobou) a mezi fyzickou a duševní prací, na nichž závisí stírání třídních hranic mezi dělnickou třídou a rolnictvem a sociální vrstvou pracující inteligence.

Splněním základního úkolu druhé fáze vývoje socialistického státu vyplnil socialistický stát směrem dovnitř svou historickou úlohu a vytvořil tak předpoklady k vlastnímu odumření.

c) Základní úkoly socialistického státu jsou ovlivněny však i mezinárodní situací. Zákon nerovnoměrného vývoje kapitalismu znemožňuje vítě-



ství socialismu ve všech zemích najednou. Vytváří podmínky k postupnému vítězství socialismu v jednotlivých zemích. Proto státy budující socialismus a komunismus musí počítat s existencí kapitalistického obklíčení a zajistit svou bezpečnost před možností napadení imperialistickými velmocemi. I když jde v podstatě o jev přechodný (pouze pro dobu trvání kapitalistického obklíčení), přesto je tak důležitý, že si nejen vyžaduje zvláštní činnost socialistického státu k zajištění bezpečnosti a předcházení válce, nýbrž je i jedinou příčinou zachování státu i v podmínkách komunismu — kdy stát vzhledem k poměrům uvnitř komunistické společnosti ztratil již své společenské poslání.

Podmínky konkretisace základních úkolů státu jsou v jednotlivých zemích, vzhledem ke konkrétní situaci jak vnitrostátní, tak i mezinárodní, různé. Tak na příklad najdeme rozdíly v konkretisaci základního úkolu v první fázi vývoje Sovětského svazu a lidových demokracií. Avšak i mezi lidovými demokraciemi není jednotně vymezen jeho rozsah. V Československu, jak ukazuje usnesení celostátní konference KSČ, se stává jeho podstatnou součástí i základní ekonomický úkol. Obsah základních úkolů je však stejný a i v tom smyslu je třeba základní úkoly socialistického státu zahrnout pod pojem historického typu socialistického státu.

2. Obsah činnosti státu směřující k realizaci jeho základního úkolu nazýváme hlavními funkcemi.

Hlavní funkce státu však nelze směšovat s činností státních orgánů — jejich funkcemi. Činnost státních orgánů je rozmanitá a pestrá. Avšak ve svém souhrnu činnost státních orgánů naplňuje a směřuje k uskutečnění hlavních funkcí státu.

a) Splnění základního úkolu socialistického státu v první hlavní fázi jeho vývoje si vyžaduje, jak jsme si ukázali, vyřešení rozporu mezi rodícím se socialismem a odumírajícím kapitalismem a rozporu mezisocialistickou průmyslovou velkovýrobou a zemědělskou soukromou malovýrobou. Vyřešení obou těchto rozporů předpokládá od socialistického státu činnost směřující ke splnění jednotlivých stránek základního úkolu (které se však navzájem podmiňují a jsou nerozlučně spjaty — vytvářejí jednotu základního úkolu státu).

Stabilisace politické moci dělnické třídy si vynucuje, aby byla hospodářsky zajištěna. Avšak i po nastolení diktatury proletariátu zůstávají po určitou dobu hospodářské posice buržoasie v mnoha směrech velmi silné (někdy i rozhodující). Dělnická třída musí proto zbavit buržoasii



hospodářské moci, vytlačit ji z jejích hospodářských posic (t. j. vyvlastnit ji). Tento proces se neobejde bez odporu buržoasie, která se snadno nasměřuje se svým novým (politickým i hospodářským) postavením. Činnost socialistického státu musí proto směřovat k potlačení odporu buržoasie a postupně ji vytlačovat z jejích hospodářských posic — až k její likvidaci jako třídy.

Úspěch tohoto procesu, zvláště jeho zakončení, je však závislý na tom, jak bude buržoasie v národě izolována, jak bude ztrácet oporu v masách pracujícího lidu — především rolnictva. Oslabování buržoasie a její postupné vytlačování tak předpokládá posilování svazku dělnické třídy s ostatními neproletářskými vrstvami pracujících. Pevnost tohoto svazku a rozšiřování jeho sociální základny je dána především upevňováním ekonomických vztahů mezi dělnickou třídou a rolnictvem.

Upevňování ekonomických vztahů mezi dělnickou třídou a rolnictvem však předpokládá, aby dělnická třída byla schopna uspokojit rolnictvo průmyslovými výrobky a aby vytvořila výhodné podmínky pro prodej zemědělských produktů. Zároveň si vyžaduje zaměření průmyslové výroby k provedení mechanisace zemědělství, která je materiální podmínkou převedení zemědělské malovýroby na velkovýrobu, a tím i základem trvalého sjednocení dělnické třídy a rolnictva.

Potlačování odporu buržoasie, úspěšnost jejího omezování a zatlačování (až k vytvoření podmínek pro její likvidaci jako třídy) jsou tak závislé na organisování rozvoje národního hospodářství socialistickým státem a jeho kulturně výchovné činnosti mezi masami.

Základem pro rozvoj hospodářsko-organisátorské činnosti státu je postupné rozšiřování ekonomické základny socialismu a její zabezpečení před útoky rušitelů. To především předpokládá ochranu ekonomického základu socialistického státu — vznikajícího a rozvíjejícího se socialistického společenského vlastnictví. Hlavní útoky proti socialistickému vlastnictví jsou vedeny ze strany třídních nepřátel. Zabezpečit socialistické vlastnictví znamená tedy v první řadě potlačit třídní nepřátele, ale zároveň i vychovávat pracující k novému poměru k společenskému vlastnictví. Potlačení třídních nepřátel proto nelze odtrhnout od hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné činnosti státu, jakož si ani nelze představit rozvoj této činnosti bez potlačení třídních nepřátel.

Těmto dvěma stránkám základního úkolu socialistického státu v jeho první hlavní fázi vývoje odpovídají i dvě jeho hlavní funkce: funkce po-



tlačování odporu svržených nepřátelských tříd a funkce hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná.

Pokud socialistické státy existují v kapitalistickém obklíčení, existuje neustále ekonomická možnost imperialistické války a tím i napadení socialistických států státy imperialistickými. Socialistický stát musí zajistit bezpečnost vymožeností pracujícího lidu před snahou imperialistů o jejich zvrácení. Proto socialistické státy, pokud budou existovat v kapitalistickém obklíčení, musí plnit i třetí hlavní funkci — funkci vnější.

Vnější funkce socialistického státu není však toliko podmíněna kapitalistickým obklíčením. Zvláště dnes je také tato funkce podmíněna existencí světové socialistické soustavy, jejíž přítomnost zajisté silně modifikuje její vnitřní obsah.

Vývojová tendence funkcí potlačování odporu svržených tříd a hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné činnosti státních orgánů závisí na tom, že význam potlačovatelské funkce v procesu výstavby socialismu ustupuje do pozadí (tak jak úspěšně prochází proces zatlačování a vytlačování buržoasie a zmenšují se možnosti návratu kapitalismu), kdežto hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná činnost se rozšiřuje a prohlubuje a postupně se stává rozhodující náplní činnosti všech státních orgánů.

Tato vývojová tendence je odvozena ze zákonitostí vývoje třídního boje v přechodném období od kapitalismu k socialismu, které ukazují na to, že odpor třídních nepřátel postupně slábne, tak jak je upevňován svazek dělnické třídy s rolnictvem a jak probíhá zužování ekonomické základny kapitalismu.

Proces zeslabování třídního boje a tím i zmenšování významu potlačovatelské funkce socialistického státu nelze však vidět jako přímočarou tendenci. Při možném nahromadění chyb v praxi socialistického státu, které vedou k nespokojenosti mezi pracujícím lidem, a za podpory mezinárodního imperialismu je možné dočasné zostření třídního boje. Proto, pokud není buržoasie likvidována jako třída, není možné přehlížet potlačovatelskou funkci nebo dokonce v činnosti státu od ní upustit.

Potlačovatelská funkce socialistického státu úzce souvisí s třídním bojem a ukazuje socialistický stát jako hlavní nástroj třídního boje v rukou dělnické třídy. Potlačování svržených tříd se uskutečňuje ve formě hospodářské, politické a ideologické (případně i vojenské). Velmi důležitou součástí této funkce je ochrana socialistického vlastnictví před třídním



nepřítelem. Konkretní formy realizace potlačovatelské funkce závisí na poměru třídních sil mezi dělnickou třídou a buržoasií, na formách jejího odporu a na mezinárodní situaci (především na síle a formách vměšování mezinárodního imperialismu). Přechodnost této funkce (t. j. podmíněnost existencí třídního boje uvnitř socialistického státu) zároveň potvrzuje, že násilná stránka není jedinou a hlavní stránkou socialistického státu.<sup>19)</sup>

Úspěch potlačovatelské funkce však nezávisí jenom na úspěšné realizaci různých forem potlačování. Naopak úspěšná realizace potlačování odporu třídních nepřátel je spjata s úspěchy hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné funkce socialistického státu. Tato funkce se uskutečňuje v první fázi vývoje socialistického státu především jako rozvíjení a organisování nové socilaistické ekonomiky, upevňování svazku dělnické třídy a rolnictva, vytváření materiálních předpokladů pro združstevnění malovýroby a organisování přechodu od soukromé malovýroby k socialistické velkovýrobě, ve vytváření podmínek pro úspěšnou kulturní revoluci.

Zaměření hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné funkce ukazuje, že i její hlavní náplní je zabezpečit splnění základního úkolu socialistického státu v jeho první fázi vývoje — vybudovat socialisnus v základech. Teprve realizace tohoto úkolu vytváří podmínky pro její plný a neohraňený rozvoj a tím i růst jejího významu. Hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná funkce podtrhuje nový rys socialistického státu — tvůrčí a budovatelský — a ukazuje na jeho hlavní poslání jako nejdůležitějšího nástroje budování komunismu. Hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná funkce socialistického státu tvoří tak hlavní stránku socialistického státu a je jeho trvalým rysem.

Vnější funkce socialistického státu, která (jak jsme si ukázali) je podmíněna vnějšími činiteli a tím i nezávislá na vnitřních podmínkách socialistického státu, zahrnuje v sobě nejen organisování armády a bezpečnostních opatření pro případ války, nýbrž i činnost socialistického státu směřující k předcházení válkám a posilování hospodářských a diploma-

<sup>19)</sup> Přechodnost funkce potlačování však úzce souvisí s existencí mezinárodního imperialismu. I po likvidaci buržoasie jako třídy ještě dlouho existují kapitalistické živly nebo jejich zbytky, které se při zostřování mezinárodní situace aktivisují. Proto násilná stránka diktatury proletariátu bude mít svůj určitý význam stále, pokud bude existovat imperialistické obklíčení.



tických vztahů s ostatními státy. Tato skutečnost vystupuje zvlášť do popředí po druhé světové válce a po vytvoření světové socialistické soustavy. Socialistické státy rozvíjejí široké vzájemné vztahy hospodářské a kulturní a upevňují společně svou bezpečnost. Zároveň se plně orientují na mírové hospodářské soutěžení se státy kapitalistickými. Konkrétní náplň této funkce však závisí na zostřování nebo zmirňování mezinárodní situace a na rozsahu socialistického tábora.

b) S přechodem z první hlavní fáze vývoje socialistického státu do druhé vyvstává před socialistickým státem nový základní úkol (jak jsme si již ukázali). Změna základního úkolu socialistického státu se odráží i ve změně jeho hlavních funkcí.

S odumíráním třídního boje (důsledek likvidace antagonistických tříd) postupně odumírá i funkce potlačování odporu třídních nepřátel. Socialistické vlastnictví výrobních prostředků a socialistická hospodářská soustava zvítězily v celém národním hospodářství. Tím byly vytvořeny ekonomické podmínky k všestrannému působení ekonomických zákonů socialismu.

Nezbytnou materiální podmínkou pro působení ekonomických zákonů socialismu je socialistická ekonomická základna. Její případné narušení může ohrozit působení ekonomických zákonů socialismu a tím i budování komunistické společnosti. Nejdůležitější součástí ekonomické základny socialismu je socialistické vlastnictví výrobních prostředků. Proto jednou ze stránek základního úkolu socialistického státu v druhé fázi jeho vývoje je bedlivé ochraňování socialistického vlastnictví výrobních prostředků proti jakýmkoli útokům, především proti jeho rozkrádání, a proti ničení národního majetku.

Zajištění nedotknutelnosti socialistického vlastnictví výrobních prostředků je však jen předpokladem pro působení ekonomických zákonů socialismu. Ekonomické zákony socialismu nemohou působit živelně. Jejich působení musí být využíváno uvědomělou činností lidí. Představitelem socialistické společnosti a socialistického vlastnictví je socialistický stát vedený dělnickou třídou v čele s komunistickou stranou. Proto socialistický stát musí, na základě odhalení ekonomických zákonů a poznání jejich potřeb, organisovat společnost k jejich využití. To předpokládá nejen organisování národního hospodářství a jeho rozvíjení na základě plánu rozvoje (který musí odpovídat potřebám ekonomického zákona plánovitého a proporcionálního vývoje národního hospodářství), nýbrž i vý-



chovu pracujících, odpovídající neustále rostoucím požadavkům na jejich kulturní a technickou úroveň.

Těmto dvěma stránkám základního úkolu socialistického státu v druhé fázi vývoje odpovídají i dvě jeho hlavní funkce: funkce ochrany socialistického vlastnictví a funkce hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná.

Nejdůležitější funkcí v druhé fázi vývoje socialistického státu je funkce hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná. Jejím protřednictvím vytváří socialistický stát podmínky pro postupný přechod od socialismu ke komunismu. Řeší základní ekonomický úkol — dohnat a předejít nejvyspělejší kapitalistické státy v objemu výroby na jednotlivce. Dostát tomuto úkolu však může jedině neustálým zaváděním nové techniky do výroby a zdokonalováním organizace výroby a organizace práce. To však zároveň předpokládá neustálé zvyšování technické úrovně pracujících a jejich ekonomických znalostí. Proto plné vyřešení základního ekonomického úkolu vytváří předpoklady i pro odstranění podstatného rozdílu mezi duševní a fyzickou prací.

Socialistický stát provádí další mechanisaci a industrialisaci zemědělství, které jsou materiálním předpokladem pro překonání podstatného rozdílu mezi městem a venkovem. K jeho plnému odstranění však musí vyřešit ještě i další důležité kulturní úkoly. A tak vidíme, že řešení ekonomických úkolů předpokládá provedení grandiosní kulturní revoluce. Hospodářská stránka výstavby komunismu je tak nerozlučně spjata se stránkou kulturní.

Funkce ochrany socialistického vlastnictví je novou, samostatnou hlavní funkcí socialistického státu ve druhé fázi vývoje. Nastupuje na místo funkce potlačování odporu třídních nepřátel, ze které také vyrůstá. Tato skutečnost ukazuje zároveň i na to, že v uvedené funkci doznívá třídní boj. I po likvidaci tříd dlouho ještě existují zbytky kapitalistických živlů, které nemají reálné možnosti k ozbrojenému povstání. Socialistickému státu mohou škodit především rozkrádáním socialistického vlastnictví, sabotážemi, diversemi a p.

Zároveň je tato funkce nutná jako nástroj boje proti kapitalistickým přežitkům ve vědomí lidí, které jsou v oblasti poškozování společenského vlastnictví zvláště silné. V této oblasti je jejím účelem pěstovat v pracujících nový vztah k ekonomickému základu společnosti, což je její hlavní náplní.



Pokud existují dvě světové soustavy (socialistická a kapitalistická), plní socialistický stát i ve druhé fázi vývoje funkci vnější.

c) Hospodářsko-organisátorská a kulturně výchovná funkce je jednou z podstatných zvláštností socialistického státu. Její prohlubování a rozšiřování je výsledkem dosažených úspěchů ve výstavbě socialismu a komunismu, které směřují k upevňování moci pracujícího lidu — vedeného dělnickou třídou. V politické nadstavbě se tyto úspěchy zákonitě projevují jako rozšiřování a prohlubování socialistické demokracie.

Rozšiřování a prohlubování socialistické demokracie však není pouze účinkem řádného plnění hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné funkce. Je zároveň i předpokladem pro její další, ještě mohutnější a důslednější realizaci. Úspěch hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné funkce není totiž závislý jen na činnosti státních orgánů, nýbrž i na aktivním zapojení pracujícího lidu do řešení jimi vytyčených úkolů a na rozvoji tvůrčí iniciativy pracujících mas a jejího vhodného využití ve prospěch společnosti. Nezbytnou podmínkou pro aktivitu pracujících mas a pro rozvoj jejich tvůrčí iniciativy je socialistická demokracie. Prohlubování socialistické demokracie je proto nejen důsledkem správného plnění hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné funkce socialistického státu, nýbrž zároveň vytváří i nutné předpoklady pro její další prohlubování a rozšiřování.

Neustále se prohlubující demokratisace socialistického státu je historicky zákonitým a neodvratitelným procesem, který je vlastní vývoji socialistické společnosti a od něho neoddělitelný.

#### § 4. OBECNÉ RYSY A PRINCIPY STÁTNÍHO MECHANISMU SOCIALISTICKÉHO STÁTU

Státním mechanismem rozumí obecná teorie státu a práva souhrn orgánů a organisací realisujících státní funkce.

Nejdůležitějším rysem, společným mechanismu všech socialistických států, je socialistická zastupitelská soustava. Soustava zastupitelských orgánů vytváří jednotnou soustavu orgánů státní moci. Ostatní orgány a organisace státu jsou od ní přímo nebo nepřímo odvozeny a jsou jí také přímo nebo nepřímo podřízeny. Charakteristickou zvláštností soustavy zastupitelských orgánů je její hluboká a důsledná demokratičnost a její úzké spjetí s lidem. Zastupitelské orgány ve svém souhrnu jsou nositeli svrchovanosti moci ve státě a tím, že jsou bezprostředními představiteli



moci pracujících, jsou také výrazem svrchovanosti lidu. Úzké spjetí zastupitelských orgánů s lidem je základem pružnosti výkonu státní moci socialistickým státním aparátem a zároveň i základem jeho schopnosti mobilisovat, organisovat a zapojovat pracující do výstavby socialismu a komunismu.

Výrazem stále širšího a hlubšího uplatňování hospodářsko-organisátorské a kulturně výchovné funkce socialistického státu je růst státních orgánů a organisací zabývajících se plánováním a organisováním hospodářského a kulturního vývoje, a neustálé zvyšování jejich významu v mechanismu socialistického státu. Zvláště ve druhé fázi se stává tento aparát jednou z nejdůležitějších součástí státního mechanismu socialistického státu. Na kvalitě jeho práce v mnohém závisí rychlost postupu od socialismu ke komunismu.

Důležitým obecným rysem mechanismu socialistického státu a jednou ze záruk socialistické zákonnosti je nezávislost socialistického soudu při jeho rozhodování na jakémkoli jiném státním orgánu nebo společenské organisaci a podřízenost jeho činnosti výlučně zákonům socialistického státu. Jedině za takovýchto předpokladů mohou soudy provádět spravedlivou aplikaci socialistického práva; potrestat skutečné vinníky narušující socialistický právní pořádek a zajistit důvěru pracujících v socialistické právo.

Na obdobné zásadě, zásadě nezávislosti a podřízenosti pouze zákonům socialistického státu, je organisována také socialistická prokuratura. Týká-li se však tato zásada každého jednotlivého soudu (respektive i každého jednotlivého soudce), a to i ve vzájemném vztahu mezi soudy a soudci, není tomu tak u prokuratury. Zatím co orgány prokuratury jsou nezávislé na ostatních státních orgánech a organisacích a ve své činnosti podřízené zákonům státu, existuje v samé organisaci prokuratury přísný centralismus a tím i zásada podřízenosti nižšího prokurátora vyššímu. Nezávislost orgánů prokuratury na jiných státních orgánech je předpokladem k plnění jejich nejdůležitějších úkolů — vykonávat dozor nad zachováváním socialistické zákonnosti všemi státními orgány a organisacemi, společenskými organisacemi a občany a zajišťovat ochranu práv a svobod občanů socialistického státu. Přísný vnitřní centralismus je nezbytnou podmínkou pro jednotný výkon funkcí socialistické prokuratury.

Dalším obecným rysem mechanismu socialistického státu je bezprostřední účast pracujícího lidu na jeho činnosti a veřejná kontrola jeho



činnosti. Pracující lid se svými zástupci neúčastní jen práce v zastupitelských orgánech, nýbrž i v orgánech správních, a prostřednictvím lidových přísedících (soudců z lidu) v orgánech soudních. Lidovým duchem je prodehnuta celá organizace armády a bezpečnosti socialistického státu. Veřejná kontrola činnosti státního aparátu (realisovaná společenskými organizacemi, tiskem, schůzemi a aktivy pracujících) je nezbytným předpokladem k zdokonalování jeho činnosti.

Vedoucí silou v mechanismu socialistického státu je revoluční strana dělnické třídy — komunistická strana. Tuto svou vedoucí úlohu uskutečňuje tím, že vytyčuje úkoly státního aparátu (viz návrhy zákonů, usnesení strany a vlády a pod.), rozmisťuje na odpovídající místa osvědčené pracovníky strany a kontroluje jejich činnost. Avšak i pro uplatňování vedoucí úlohy strany ve státním mechanismu je základní metodou metoda přesvědčování. Vedoucí úloha strany ve státním mechanismu je zárukou neustálého zkvalitňování jeho činnosti, utužování spojení s masami a výchovy pracovníků státního aparátu k zásadovosti a k nesmiřitelnému postoji k nedostatkům.

#### § 5. OBECNÉ RYSY A PRINCIPY FOREM SOCIALISTICKÉHO STÁTU

1. Formou státu rozumí obecná theorie státu tři, v podstatě samostatné prvky: formu vlády, formu státního zřízení a politický režim. V buržoasním a socialistickém typu státu neexistuje takový stav, že určitá forma vlády existuje vedle určité (jí odpovídající) formy státního zřízení a politického režimu. Jednotu vytvářejí tyto tři prvky v konkrétním státě, neboť každý stát má formu vlády, formu státního zřízení a politický režim, odpovídající specifickým podmínkám jeho vývoje. Jednoty těchto prvků se tedy dosáhne teprve v konkrétní formě státu.

Pokud budeme nyní mluvit o obecných rysech a principech forem socialistického státu, půjde o obecné rysy a principy existujících forem vlád, forem státního zřízení a politického režimu socialistických států.<sup>20)</sup>

<sup>20)</sup> Pokud jde o bližší vymezení prvků tvořících formu státu, rozumíme:

a) formou vlády soustavu nejvyšších orgánů státu, jejich vzájemné vztahy a vztahy této soustavy a obyvatelstva;

b) formou státního zřízení systém vztahů mezi státem jako celkem a jeho částmi, jakož i mezi částmi navzájem, který se projevuje v jemu odpovídající územní organizační struktuře státu;

c) politickým režimem souhrn způsobů a metod vládnutí, jimiž vládnoucí třída realizuje svou diktaturu.



2. Obecným rysem všech forem socialistického státu je *nová a hluboká demokratičnost*. Veliké úkoly, které musí socialistický stát řešit a plnit na cestě výstavby socialismu a komunismu, by nemohl uskutečnit odtržen od pracujících, bez jejich podpory a účasti. Socialismus a komunismus nejen umožňuje, nýbrž zároveň i předpokládá právě maximální rozvoj tvůrčích schopností a iniciativy lidu.

Hlavním předpokladem pro maximální rozvoj tvůrčích schopností a iniciativy lidu je důsledný demokratismus socialistického státního a společenského zřízení. Socialistický stát nemůže být jiný než demokratický. Naopak musí být a „je milionkrát demokratičtější než nejdemokratičtější buržoasní republika“.<sup>21)</sup>

Hluboká demokratičnost socialistického státu je podmíněna ekonomickou základnou socialismu. Převedení výrobních prostředků do rukou společnosti a vznik socialistického vlastnictví vytvářejí předpoklady k odstranění kapitalistické společenské nerovnosti a vytváření socialistické občanské rovnosti (nikoli ještě komunistické). Pracující, jako hospodáři, si sami spravují národní hospodářství a podílejí se na jeho rozvoji podle individuálních schopností. Rozvoj osobních schopností každého pracujícího je zajištěn odstraněním vykořisťování člověka člověkem a tím i jakéhokoli sociálního útisku. Socialistická ekonomická základna tedy zajišťuje rovnost všech pracujících ve vztahu k výrobním prostředkům, jejich rovnost ve výrobě podle zásady, že každý je povinen přispět k vývoji společnosti podle vlastních schopností.

Tato nová struktura společnosti a soustředění politické moci v rukou dělnické třídy nejen předpokládají, nýbrž si i vynucují tomu odpovídající uspořádání politické organizace společnosti — socialistického státu. To se pak projevuje v nové, od buržoasní v podstatě se odlišující demokratičnosti organizace státní moci a jejího uskutečnění, t. j. ve formě vlády, formě státního zřízení a v politickém režimu. Nová demokratičnost socialistického státu je založena na principech socialistické demokracie, jejichž realizaci nalézáme ve všech formách socialistického státu. Rozdíly jsou pouze v intenzitě a hloubce jejich uskutečnění v jednotlivých socialistických státech. Závisí na konkrétních podmínkách budování socialismu v té které zemi. Principy socialistické demokracie lze vidět v těchto skutečnostech:

---

<sup>21)</sup> V. I. Lenin: *Spisy* 28, str. 251.



Socialistická demokracie je demokracií pro pracující vedené dělnickou třídou. Je demokracií pro drtivou většinu společnosti. Je předpokladem a zároveň výrazem třídního svazku dělnické třídy s proletářskými vrstvami pracujícího lidu. Prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie, které je podmíněno úspěchy ve výstavbě socialismu (komunismu), přináší upevňování třídního svazku a tím i posilování stability a nepřemožitelnosti socialistického státu. Proto síla socialistického státu je v síle socialistické demokracie.

Socialistická demokracie je charakterisována bezprostřední účastí mas na správě státu. Usnadňuje, aby „masy samy budovaly stát a jej, všestranně jak jen je možno, spravovaly“.<sup>22)</sup> Tato skutečnost je především zajištěna tím, že orgány státní moci jsou lidem voleny a že pracující lid vysílá do orgánů státní moci vlastní zástupce, jejichž činnost kontroluje, a má právo je odvolat. Zároveň socialistický stát vytváří různé organizační formy, jejichž prostřednictvím zapojuje pracující masy do státní správy (na př. stálé komise národních výborů a pod.). Socialistická demokracie plně zajišťuje, aby si lid sám nejen dával zákony, nýbrž je i uskutečňoval. Socialistický stát tak nejvyšší měrou nejen vyjadřuje vůli lidu, nýbrž ji též realisuje. Tím je vyjádřena hluboká jednota lidu a státního aparátu socialistického státu.

Socialistická demokracie je neomezenou a nezkrácenou demokracií pro pracující lid. Přináší po prvé v dějinách státu pracujícím skutečnou rovnost před zákonem, rovnost mezi mužem a ženou, poskytuje jim široká politická, kulturní a sociální práva. Znamená však omezení demokracie pro buržoasii. Dělnická třída v přechodném období od kapitalismu k socialismu nemůže připustit, aby vymožeností socialistické revoluce bylo zneužito třídními nepřáteli proti pracujícímu lidu. Proto musí a je povinná omezit buržoasii v takové míře, aby znemožnila její kontrarevoluční pikle. Rozsah a hloubka těchto omezení je závislá na síle, rozsahu a formách odporu buržoasie. Proto socialistická demokracie je zároveň diktaturou vůči třídním nepřátelům. Demokracie je jen formou projevu diktatury proletariátu. Ve druhé fázi vývoje socialistického státu je socialistická demokracie demokracií pro celou společnost.

Socialistická demokracie je demokracií reálnou, materiálně a politicky zajištěnou. Pracující lid může jemu poskytnutá práva plně využívat

<sup>22)</sup> V. I. Lenin: *Spisy* 28, str. 252.



a jejich využitím přispívat k rozvoji společnosti. Realnost socialistické demokracie je dána především tím, že politická moc je v rukou dělnické třídy a že veškeré hospodářské zdroje, základní výrobní prostředky a kulturní instituce jsou soustředěny v rukou státu. To vše vytváří předpoklady, aby každý občan mohl plně využít práv zajištěných mu ústavou a jinými zákony, aby k jejich využití byl řádně připraven. Socialistický stát dbá, aby využívání občanských práv a svobod nebylo nikým narušováno a omezováno. Zárukou je socialistická zákonnost, jediná právní metoda uskutečnění diktatury dělnické třídy.

Socialistická demokracie je založena na proletářském internacionalismu. Socialistická demokracie zajišťuje v politické nadstavbě odstranění národnostního útisku, rovnost národů. Vytváří předpoklady pro svobodný vývoj národů, pro jejich sebeurčení. Výrazem socialistické demokracie je dobrovolnost sjednocení národů při vytváření společného státu a dobrovolnost setrvání v takovém státě.

Jak se v procesu budování socialismu upevňuje a rozšiřuje socialistická ekonomická základna, prohlubuje a rozšiřuje se neustále i socialistická demokracie.

3. Socialistické státy se vyskytují v různých státních formách. Všechny formy socialistického státu však mají zákonitě společné rysy. Tato zákonitost je podmíněna tím, že

a) formy socialistického státu jsou revolučními formami, které vznikají a utvářejí se v procesu socialistické revoluce,

b) všechny státy socialistického typu mají jednu a tutéž třídní podstatu a jejich vývoj se realizuje ve společných vývojových zákonech, které jsou podmíněny v podstatě shodnou ekonomickou základnou a působením shodných ekonomických zákonů,

c) všem socialistickým státům jsou společné základní úkoly — výstavba socialismu a komunismu — určující náplň jejich politické, hospodářské a kulturní činnosti,

d) výstavba forem socialistického státu se děje na principech socialistické demokracie.

Obecné rysy forem socialistického státu se projevují v principech organizace státní moci socialistického státu a jejího uskutečnění.

a) Základním principem organizační výstavby, společným formám vlády i formám státního zřízení socialistického typu státu, je demokratický



centralismus. V demokratickém centralismu jsou spojeny dva navzájem se podmiňující principy — demokratismus a centralismus.

Proletariát potřebuje zorganizovat svou moc na základě centralismu. Centralismus socialistického státu je podmíněn soustředěním všech základních výrobních prostředků a kulturních prostředků v rukou státu a z toho vyplývající nutnosti organisovat a řídit rozvoj národního hospodářství a kultury. Centralismus si vynucuje také vedení třídního boje v revolučním přechodném období, potřeba vychovávat neproletářské vrstvy pracujících lidu v duchu socialismu a zapojovat je do socialistické výstavby.

Centralismus státu se projevuje především v jednotném systému orgánů státní moci a správy, v soustředění plánovitého vedení hospodářské a kulturně politické výstavby u ústředních orgánů států, v soustředění všech sil k boji s kontrarevolucí a k zajištění obrany země před vnějším nepřítelem a jejich řízení z jednoho místa, v bezpodmínečné závaznosti právních aktů vyšších orgánů pro orgány nižší, v řízení a v přísné podřízenosti nižších orgánů orgánům vyšším.

Socialistický centralismus však předpokládá demokratickou formu. Proto se v něm projevují a plně realizují principy socialistické demokracie. Demokratismus základního principu organizační výstavby socialistického státu tkví v tom, že orgány státní moci jsou lidem voleny, jemu ze své činnosti odpovědné a jím kontrolovány. Místní orgány moci realizují státní moc s přihlédnutím ke konkrétním místním podmínkám a řídí činnost jim podřízených orgánů. Pracující se podílejí (prostřednictvím různých organizačních forem) přímo na správě státu, čímž je zajištěna nejen pružnost činnosti státního aparátu, avšak i její kontrola.

Demokratický centralismus zaručuje centralismus v podstatných a hlavních otázkách při maximálním přihlédnutí ke zvláštnostem jednotlivých částí státu při realizaci státní moci.

Demokratický centralismus zabezpečuje jednotu vůle a činnosti orgánů socialistického státu za současného maximálního rozvoje tvůrčích schopností a iniciativy pracujícího lidu.

b) Existující formy vlády socialistického státu se vyznačují dále těmito společnými rysy:

Orgány státní moci socialistického státu jsou zároveň nejmasovějšími a nejdemokratičtějšími organisacemi pracujícího lidu,



organisacemi soustřeďujícími veškerý pracující lid bez ohledu na národnost, povolání atd.

Organisace nejvyšší státní moci socialistického státu je založena na republikánském principu.

Nejvyšší orgán moci v socialistickém státě není jen orgánem zákonodárným, nýbrž i orgánem pracovním.

Způsob organisace státní moci v socialistickém státě zajišťuje vedoucí úlohu dělnické třídy a tím i její státní vedení společnosti.

Komunistická strana je jedinou vedoucí politickou stranou socialistického státu a její politické vedení je výlučné.

Vztahy mezi orgány moci a obyvatelstvem jsou charakterisovány volitelností, odvolatelností těchto orgánů a právem kontroly jejich činnosti lidem.

c) Vedle demokratického centralismu jsou formy státního zřízení socialistického státu charakterisovány těmito principy:

Především principem svrchovanosti lidu, jehož realizace předpokládá maximální přiblížení státního aparátu lidu tak, aby se mu stal dostupným a drahým, aby socialistický stát byl přímo lidem spravován.

Dále jde o princip vedení venkova městem, který je podmínkou pro neustálé upevňování svazku dělníků a pracujícího rolnictva za vedení dělnické třídy.

Konečně jde o princip zajištění rovnoměrného hospodářského a kulturního vývoje všech oblastí státu.

Pokud jde o mnohonárodní socialistické státy, přistupují k formě státního zřízení ještě další principy, které zároveň ovlivňují a modifikují demokratický centralismus a územně organizační strukturu státu. (Uplatnění národnostní otázky v demokratickém centralismu záleží na př. v ponárodnění státních orgánů, v používání mateřského jazyka v jejich činnosti atd. Uplatnění též otázky v územně organizační struktuře státu záleží na př. v přihlížení k národnostní otázce při dělení státu na jeho části.) Jde o tyto principy:

Odstranění národnostního útisku a zajištění národní svrchovanosti a rovnosti všech národů, obývajících socialistický mnohonárodní stát, dobrovolnost sjednocení národů ve společný stát a dobrovolnost setrvání těchto národů ve společném státě,

státně právní uspořádání státu zajišťující upevňování a prohlubování bratrského svazku národů socialistického státu (které je formou



třídního svazku dělnické třídy s pracujícím rolnictvem), jejich vzájemnou pomoc a spolupráci při budování socialismu a komunismu.

d) Politický režim charakterisuje v socialistickém státě:

Socialistická zákonnost, která je jednou z hlavních metod uskutečnění moci dělnické třídy. Socialistická zákonnost je úzce svázána se socialistickou demokracií. Socialistická zákonnost je nemyslitelná bez socialistické demokracie, bez hlubokého a skutečného demokratismu socialistického státu. Na druhé straně je socialistická zákonnost jedinou právní metodou uskutečnění hlavních funkcí socialistického státu. Je tudíž předpokladem realizace socialistické demokracie. Neboť základem socialistické zákonnosti je ústavnost, jež zajišťuje zákonnost i v oblasti normotvorby. To znamená, že požadavkem socialistické zákonnosti je nejen přesné a přísné zachovávání zákonů státními orgány, úředními osobami, společenskými organizacemi a občany v jejich činnosti a chování, nýbrž i v normotvorné činnosti všech orgánů. Jen tak mohou být zajištěna práva a svobody občanů a vytvářeny právní předpoklady k jejich realizaci.

Právní jistota občanů, která úzce souvisí se socialistickou zákonností a zajišťuje bezpečnost občana, pokud se jeho chování udržuje v mezích předepsaných právními normami.

Ochrana práv a svobod občanů státními orgány a jejich materiálním a politickým zabezpečením tak, aby mohly býti v plné šíři využity pracujícím lidem. Jedině na základě tohoto principu, který je výrazem hluboké humanity a demokratičnosti socialistického státu, lze realizovat princip demokratického centralismu a mnohé jiné principy. Zajištění demokratických práv a svobod občanů spolu s principem právní jistoty je zároveň jedním z nejdůležitějších předpokladů pro rozvoj tvůrčích schopností pracujících mas a pro jejich iniciativní zapojení do výstavby socialismu.

Kolektivní projednávání a rozhodování o nejdůležitějších otázkách činnosti státního aparátu a osobní odpovědnosti za provedení schváleného rozhodnutí.

Kritika a sebekritika spojená s činností celého státního aparátu socialistického státu. Princip kritiky a sebekritiky je jedním z nejdůležitějších předpokladů neustálého zdokonalování socialistického státního aparátu a důležitým předpokladem pro boj s byrokratismem. Specifickým rysem sebekritiky je, že je namířena dovnitř státního apa-



rátu. Kritika činnosti státního aparátu pracujícím lidem je jednou z důležitých forem kontroly jeho činnosti.

Všechny tyto rysy a principy jsou vlastní každému socialistickému státu. Forma a stupeň jejich uskutečnění jsou však v různém stupni vývoje socialistického státu, vzhledem k jeho konkrétním podmínkám, různé. Každý socialistický stát zákonitě obohacuje tyto obecné rysy a principy formy socialistického státu specifickými rysy.

#### РЕЗЮМЕ

В § 1 — „Понятие исторического типа государства“ — автор дает определение понятия исторического типа государства и проводит его анализ. Исторический тип государства он определяет как совокупность общих черт и принципов, свойственных всем государствам, осуществляющим господство определенного класса, обусловленного в конце концов экономическим базисом, которые в отношении государств с иным господствующим классом выступают как характерные особенности. Автор подчеркивает два признака черт и принципов, свойственных всем государствам одного классового существа: что речь идет об общих чертах и принципах и одновременно о таких, которые в отношении государства иного классового существа выступают как характерные особенности. Далее он указывает, что под понятием общие черты и особенности необходимо понимать классовое существо государства, основные задачи и главные функции государства, общие черты и принципы государственного механизма, общие черты и принципы всех форм государства, встречающихся в пределах определенного типа государства. Одновременно дается критика современных определений понятия исторического типа государства.

В § 2 дается характеристика классового существа социалистического государства; здесь указывается на то, что социалистическое государство характеризуется подавляющей стороной (временной) и строительно-творческой стороной (как стороной постоянной, постоянно развивающейся). Одновременно подчеркивается значение союза рабочего класса с непролетарскими слоями трудового народа при укреплении и стабилизации власти рабочего класса и строительства социализма в стране. Во втором фазисе развития классовое существо социалистического государства характеризуется как государственное руководство социалистическим обществом со стороны рабочего класса, имеющее своей целью построение коммунизма.

В § 3 дается толкование основной задачи социалистического государства в первом и во втором фазисе развития и о соответствующих им главных функциях государства. Подчеркивается взаимная обусловленность и связь между функцией подавления сопротивления классов



вых врагов и хозяйственно-организаторской и культурно-воспитательной функциями в первом фазисе, так же как и функцией охраны социалистической собственности и той же функцией во втором фазисе. По мнению автора хозяйственно-организаторская и культурно-воспитательная функция выступает уже в первом фазисе как одна из главных функций, ибо без ее развития нельзя создать материальные предпосылки для строительства социализма в его основах.

§ 4 рассматривает общие черты и принципы механизма социалистического государства. В качестве таковых приводятся: прежде всего система представительных органов — органов власти, которые в своей совокупности являются носителями суверенитета государственной власти и одновременно выражают суверенитет народа. Далее подчеркивается возрастающее значение органов и организаций, обеспечивающих реализацию хозяйственно-организаторской и культурно-воспитательной функции социалистического государства. В качестве весьма важной черты социалистического государственного аппарата выдвигается независимость судов и прокуратуры и их подчиненность только законам. Следующие общие черты автор находит в народном характере государственного аппарата и в руководящей роли коммунистической партии.

В § 5 рассматриваются общие черты и принципы форм социалистического государства. Сначала проводится краткий анализ принципов социалистической демократии. Существование общих черт и принципов всех форм социалистических государств объясняется тем, что дело касается всегда революционных форм, государства одинаково классового существа, в котором действуют одинаковые законы государственного и экономического развития, что все социалистические государства в своем существе имеют одинаковые задачи и строятся на одинаковых принципах социалистической демократии. Затем следует перечень общих черт и принципов форм правления, форм государственного устройства и политического режима.

Автор уже в водной части указывает на то, что речь идет об обобщении, касающемся только существующих государств социалистического типа, и что их дальнейшее развитие, а в особенности возникновение и развитие новых социалистических государств, может внести и несомненно внесет коррективы в его выводы.

С чешского перевел С. Захаров

#### ZUSAMMENFASSUNG

Im § 1 „Begriff des historischen Staatstypes“ gibt uns der Autor eine Definition des Begriffes des historischen Types des Staates und analysiert denselben. Den historischen Staatstyp definiert er als Komplex allgemeiner Grundzüge und Prinzipien, die allen Staaten, welche die Oberherrschaft einer gewissen Klasse



realisieren, was am Ende durch die ökonomische Grundlage bedingt ist, und anderen Staaten gegenüber als charakteristische Besonderheit heraustritt, gemein sind. Der Autor unterstreicht zwei Merkmale der Grundzüge und Prinzipien, die allen Staaten eines Klassenwesens eigen sind: Es handelt sich um die allgemeinen Grundzüge und Prinzipien und gleichzeitig um solche, welche im Verhältnis zu den anderen Staaten eines anderen Klassenwesens als charakteristische Besonderheiten heraustreten. Weiter führt er aus, dass man unter dem Begriff gemeingültige Merkmale und Besonderheiten die Klassengrundlage des Staates, die Grundaufgabe und Hauptfunktion des Staates, die allgemeinen Grundzüge und Prinzipien des Staatsmechanismus und die allgemeinen Grundzüge und Prinzipien aller Staatsformen, die im Rahmen eines gewissen Staatstypes vorkommen, verstehen muss. Gleichzeitig wird eine Kritik der gegenwärtigen Definitionen des Begriffes des historischen Staatstypes gegeben.

Im § 2 wird eine Charakteristik der Klassengrundlage des sozialistischen Staates wiedergegeben. Es wird darauf hingewiesen, dass der sozialistische Staat durch die unterdrückende und die aufbauende — bildende Seite, gekennzeichnet ist. Gleichzeitig ist die Bedeutung des Bundes der Arbeiterklasse mit den nicht proletarischen Schichten des arbeitenden Volkes bei der Festigung und Stabilisierung der Macht der Arbeiterklasse und des Aufbaues des Sozialismus im Lande zu unterstreichen. In der zweiten Phase der Entwicklung ist die Klassengrundlage des sozialistischen Staates, als staatliche Leitung der sozialistischen Gesellschaft durch die Arbeiterklasse zum Aufbau des Kommunismus, charakterisiert.

Im § 3 wird eine Erklärung der Grundaufgaben des sozialistischen Staates in den ersten zwei Phasen der Entwicklung wiedergegeben. Die wechselseitige Bedingtheit und der Zusammenhang der Funktion der Unterdrückung des Widerstandes der Klassenfeinde und die wirtschaftlich-organisatorische und kulturell-erzieherische Funktion in der ersten Phase sowie die Funktion des Schutzes des sozialistischen Eigentums mit derselben Funktion in der zweiten Phase wird unterstrichen. Der Autor ist der Ansicht, dass die wirtschaftlich-organisatorische und die kulturell-erzieherische Funktion schon in der ersten Phase als eine der Hauptfunktionen auftritt und zwar darum, weil es nicht möglich ist, ohne ihre Entwicklung die materiellen Voraussetzungen zum Aufbau der Grundlage des Sozialismus zu schaffen.

Der § 4 behandelt die allgemeinen Grundzüge und Prinzipien des Sozialismus und des sozialistischen Staates. Als solche werden angeführt: vor allem das System der Organe der Staatsmacht, welche in ihrer Gesamtheit die Träger der Souveränität der Staatsmacht sind und die gleichzeitig die Souveränität des Volkes ausdrücken. Weiter wird die steigende Bedeutung der Organe und Organisationen, welche die Realisation der wirtschaftlich-organisatorischen und kulturell-erzieherischen Funktionen des sozialistischen Staates sichern, angeführt. Als besonders wichtiges Merkmal des sozialistischen Staatsapparates wird die Unabhängigkeit der Gerichte und der Staatsanwaltschaft hervorgehoben. Weiter-



re allgemeine Merkmale werden im Volkscharakter des Staatsapparates und in der leitenden Rolle der Kommunistischen Partei gesehen.

Der § 5 bespricht die allgemeinen Grundzüge und Prinzipien der Form des sozialistischen Staates. Zuerst wird eine kurze Analyse der Prinzipien der sozialistischen Demokratie wiedergegeben. Die Existenz der allgemeinen Grundzüge und Prinzipien aller Formen der sozialistischen Staaten wird dadurch erklärt, dass es sich stets um revolutionäre Formen — um einen Staat gleicher Klassengrundlagen, in welchem gleiche Gesetze der staatlichen und wirtschaftlichen Entwicklung wirken handelt, dass alle sozialistischen Staaten im Grunde dieselben Aufgaben haben und auf den gleichen Prinzipien der sozialistischen Demokratie aufgebaut sind. Dann folgt eine Aufzählung der allgemeinen Grundzüge und Prinzipien der Regierungsformen, der Form der Staatsverfassung und des politischen Regimes.

Schon in der Einleitung betonte der Autor, dass es sich um eine allgemeine Charakteristik der jetzt existierenden sozialistischen Staaten handelt, und dass ihre weitere Entwicklung und insbesondere die Entstehung und Entwicklung neuer sozialistischer Staaten, gewiss Korekturen in seinen Schlussfolgerungen hervorbringen werden.

Übersetzt von K. Litsch